

den en nog eens duizenden van deze insecten ging. Ze vlogen op enkele meters hoogte over de velden om hier en daar op boom of tak neer te strijken. Die exemplaren die op grotere hoogte vlogen, liepen de kans dat ze het slachtoffer van de meeuwen werden. De intocht ging de hele dag door, totdat in de namiddag een opkomende onweersbui met wat regendruppels een eind maakte aan deze invasie". Precies hetzelfde constateerde ik ook te Middelburg, ook daar maakte dezelfde bui die in de namiddag uit het oosten opkwam, zover ik heb kunnen waarnemen, een einde aan de zeer sterke trek.

Gebleken is, aldus de heer J. P. C. Boot, dat het hier om *Libellula quadrimaculata* ging, hetgeen zoveel betekent als „viervlek-kige libel". Het is in de geschiedenis van Schouwen, zover hem bekend, nog niet zo dikwijls voorgekomen dat deze soort in een dergelijke massale hoeveelheid binnentrok. Het is namelijk een „trekker" die in hoofdzaak van muggen leeft. De larven worden geboren in zoetwater-meren, doch waar deze

libellen vandaan zijn gekomen is een raadsel. Op de zeedijk was de trek zo hevig dat veel exemplaren zich te pletter vlogen op de voorruiten van auto's, die de dijk bereden. Tot zover de reacties van de beide broers. Inderdaad is het raadselachtig waar deze grote trek van *Libellula quadrimaculata* vandaan gekomen is. Zoet water is er in Zeeland zeer weinig. Ook het kanaal door Walcheren waarlangs ik, zoals boven beschreven, een flinke trek waarnam, is met zout water gevuld. Hoewel het bekend is dat ook kleine zoetwaterplassen onder bepaalde omstandigheden een flinke geboortegolf van deze soort kunnen veroorzaken, is het niet ondenkbaar dat de insecten uit België of zelfs uit Frankrijk afkomstig zijn geweest. Mochten er daarom lezers zijn die aanvullende gegevens kunnen verschaffen uit het gebied ten zuiden van Walcheren, dan zou ik dat op hoge prijs stellen. Misschien komen we op die manier op het spoor, en uiteindelijk op de bron(nen) van deze grote invasie.

Het Lepelaarsgat, een vogelreservaat in de Biesbosch

T. LEBRET.

De Biesbosch is tot in de twintiger jaren het domein geweest van jagers en vissers. Twee Dordtse ornithologen, Dr. C. Eykman en Dr. W. H. van Rhijn, begonnen in die jaren waarnemingen te doen en in de dertiger jaren gingen Dordtse en Rotterdamse NJN-ers op wat groter schaal gegevens verzamelen. Het uiterste zuidwesten van de Biesbosch, de Bovenste en Benedenste Beversluisplaat met omgeving, werd relatief weinig bezocht. De oevereigenaren, meestal waterschappen, weigerden in overleg met de

waterwildjagers praktisch iedereen de toegang. Ook het afpalingsrecht van de twee eendenkooien op de Beversluisplaten droeg ertoe bij, dat dit deel van de Biesbosch weinig verstoring ondervond in vergelijking met de Brabantse en de Sliedrechtse Biesbosch. Maar veruit het rustigste deel was altijd het gebied van slikken, biezen- en rietgorzen tussen de Beversluisplaten en de Nieuwe Mervede, waar het afpalingsrecht van de eendenkooien voor absolute rust zorgde. Daar dit gebied in het laatst van

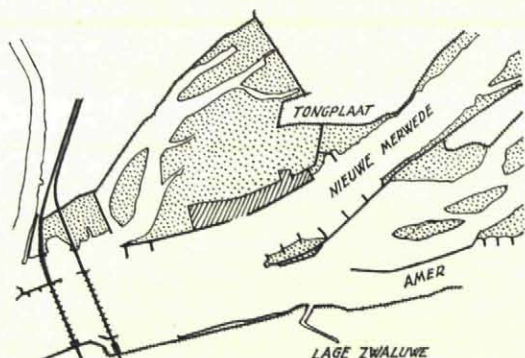

Fig. 1. Zuidwestelijk deel van de Biesbosch. Reservaat het Lepelaarsgat gearceerd.

1970 de status van vogelreservaat (fig. 1) heeft gekregen en in beheer is gekomen bij de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels, is het wellicht van belang hierover enkele bijzonderheden te vermelden.

Het gebied ligt aan het beneden-einde van de rivier de Nieuwe Merwede op de rechter, dus noordelijke oever. De provinciegrens tussen Zuidholland en Noordbrabant loopt hier niet over het midden van de rivier maar ligt ongeveer 1200 meter noordelijker. Hij loopt dwars door de rietgorzen waar vroeger het Gat van Kielen stroomde. Het gebied ligt daardoor in de Noordbrabantse gemeente Hoge en Lage Zwaluwe.

Omstreeks 1850 bestond de Nieuwe Merwede nog niet. Het zuidwestelijk deel van de Biesbosch was toen nog een ongetemde getijden-delta. In de jaren 1850-1886 werd de Nieuwe Merwede gegraven, waarbij gebruik werd gemaakt van sommige kreken, die werden verwijld en verdiept, terwijl andere werden afgedamd. Langs de zo ontstane rivier is in het uiterste zuidwesten een dam van basaltkeien gelegd. Deze dam heeft één opening van ca. 200 meter. Hierdoor bleef het er achter gelegen gebied in verbinding met de rivier. Het bestaat grotendeels uit een vroegere kreekbedding die zo diep was, dat de aken van de rietsnijders en de griend-

hakkers er niet konden worden geboomd. Hierdoor kreeg het zijn naam, het Zeilgat. Deze komt echter niet op de kaarten voor. In de afgelopen 85 jaar is het gebied volgeslibd. Op bijgaand kaartje (fig. 2) is de hoeveelheid water bij laagwater aangegeven, zoals die was tot november 1970. Doordat de vroegere diepte niet meer bestaat, heeft de naam Zeilgat ten hoogste nog historische betekenis. Het werd zo ondiep, dat het bijzonder aantrekkelijk werd voor de Lepelaars, die er na het broedseizoen kwamen pleisteren. Zo is de naam Lepelaarsgat erin gekomen.

Tot de afsluiting van het Haringvliet in november 1970 was het Lepelaarsgat echt een getijgebied. Bij eb viel het droog om bij opkomende vloed weer onder water te verdwijnen. De foto (fig. 3) is opgenomen in augustus 1970, rond hoog water. Het opgaande geboomte op de achtergrond is het kooibos van de kooi op de Benedenste Beversluisplaat, de zg. Benedenkooi. De getijstructuur van het gebied is in het terrein nu nog duidelijk te zien. Over een jaar of vijf à tien zal deze structuur al in sterke mate zijn versluierd en daarom is het nuttig er iets over te zeggen.

De vloed kwam tot ca. 1,25 m +NAP, bij eb liep het water weg tot ca. 0,75 —NAP. Het getijverschil was dus ca. 2 meter. Van laag naar hoog vallen er vier etages te onderscheiden: water, onbegroeid slik, biez en rietgors. Bij laag tij was er alleen vlak achter de opening in de basaltdam wat open water. Van daaruit liepen twee kreekjes het gebied in, om zich spoedig tussen de slikken te verliezen. Het onbegroeide slik besloeg ca. 25 ha. Het biez en areaal was vrij gering en bestond meest uit verspreide pollen. Het rietgors vormde in het oosten één aaneengesloten geheel van ca. 30 ha en in het westen liggen een paar grillig gevormde rietveldjes.

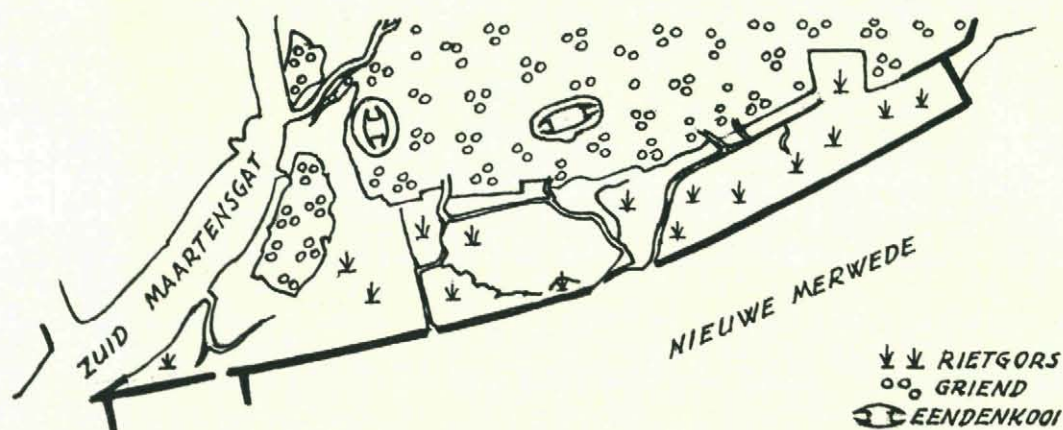

Fig. 2. *Reservaat het Lepelaarsgat bij laagwater. Ongeveer in het midden de opening in de basaltdam.*

In de zomer, als het vier meter hoge Riet de rietgorzen een tamelijk homogeen uiterlijk geeft, kan men zich moeilijk voorstellen dat de bodem hier verre van gelijk ligt. Overal kronkelen zich smalle kreekjes en geultjes en op vele plaatsen liggen kommen met een papzachte slikbodem. Hier wordt het Riet vervangen door lisdodde. Langs de randen van het rietgors groeien Rietgras, Moeraskruiskruid en Kattestaart. Op enkele plaatsen zijn wilgen opgeslagen, mogelijk door de activiteit van de rietboer, die door rijdsdammen zijn areaal probeerde te vergroten. Uiteraard zijn landschap en vegetatie in het bovenstaande slechts schetsmatig aangeduid.

De vogelbevolking van het gebied was, tot de afsluiting van het Haringvliet in november 1970 het getij elimineerde, primair een trekvogelbevolking. Al in juni verzamelden zich op de slikken duizenden Wilde eenden en Wintertalingen, tientallen Slobeenden en Zomertalingen en enkele Pijlstaarten en Krakeenden. Op de rivier, vóór het gat in de basaltdam, vertoefden tientallen Tafel-eenden. Al deze eenden ruiden in het gebied en dit was dan ook een van de belangrijkste ruigebieden in Delta. Doordat eenden tijdens de vleugelrui niet kunnen vlie-

gen, concentreren zij zich namelijk op plaatsen die bijzonder veilig zijn. De taaie slikken met de biezen- en rietvelden en het afpalingsrecht van de eendenkooien boden deze veiligheid.

In juli en augustus waren de 50-150 Lepelaars bijzonder spectaculair als ze zich met opkomend getij op het hoogste deel van het slik verzamelden, om tenslotte in één troep op te vliegen om te gaan overtijen. Vaak trokken ze daarbij naar de Benedenkooi.

Naast ruieenden en Lepelaars waren in juli en augustus de troepen van duizenden, soms wellicht tienduizenden zwaluwen, die in de rietvelden kwamen slapen, zeer indrukwekkend. Ook Watersnippen waren soms talrijk. Vanaf september werden de aantallen zwemeenden steeds groter. In de tweede helft van die maand konden er al een honderd Grauwe ganzen zijn en in het laatst van oktober arriveerden er troepjes Kleine zwanen. Zeearenden die de Biesbosch bezochten, hadden een zekere voorkeur voor dit gebied. In het voorjaar vertoefden er behalve ganzen en zwemeenden vaak honderden Berg-eenden. Het gehele jaar door waren er tientallen Aalscholvers in en rond het gebied te vinden.

De broedvogels van het gebied bewoonden

uiteraard alleen de rietvelden. Dit waren vooral Grote en Kleine karekiet, Snor, Rietzanger, Baardmees en Rietgors, voorts Meerkoet, Waterhoen, Waterral en waarschijnlijk ook het Porceleinhoen. Bergeenden broeden in de omgeving en komen met hun jongen naar de beschutte slikken. Helaas zijn Bruine kiekendief en Blauwe reiger verdwenen, maar beide broeden nog wel in de onmiddellijke omgeving van het reservaat.

Bovenstaande schets van de vogelbevolking is vrij summier, maar het is niet de bedoeling verder in bijzonderheden af te dalen. Veel belangrijker is het werkelijke gebeuren, zoals dat door het getij werd gedicteerd, zowel aan de vogels als aan de ornitholoog. Je moest daar een jagers-schouwte voor hebben en dat kreeg je niet zo gemakkelijk los. En dan kon je nog niet komen en gaan als je wilde. Je moest er op het laatste van de vloed heen. Om waterwild te zien moet je zelf ongezien blijven. Je bleef dus aan de rand van het gebied, verscholen achter de coulisse van een rietpol. Zodoende zag je maar een deel van het gebied, maar een volledig overzicht van wegvluchtende vogels is maar een schamel vermaak. Liever bleef je dus rustig liggen wachten, want je wist dat het opkomende water de talingen, de snippen en de ganzen vanzelf naar je toe bracht. Als het tij het niet deed, wilde de wind wel helpen en ook de kiekendieven joegen keer op keer de talingen op en menige vlucht streek zo vlak bij de schouw of... werd opgejaagd als ze juist waren neergestreken. Bij het vallen van het water moest je weer weg wezen, maar 's zomers kon je blijven overtijnen. In maanlichte nachten kon je dan kijken en luisteren naar de rui-eenden tot de muggen je dwongen onder de huik te verdwijnen.

Dat is nu allemaal voorbij. Waar het water vroeger tweemaal daags twee meter op en

neer ging, zit je nu te turen naar het kleine verschil in waterstand van een enkele decimeter. Laten wij proberen tot een prognose te komen, waar wij het beheersplan op kunnen baseren. Allesbeheersend is het nieuwe waterpeil. Dit ligt in de buurt van 0,40 m + NAP. Dat betekent dat het water ongeveer het niveau heeft van halftij en het beslaat dan twee-derde van de slikken. Die blijven dus permanent onder water. Wat zal nu de reactie zijn van de vegetatie? Hierover heeft Zonneveld (1) een prognose gegeven, die meer in het bijzonder op de Brabantse Biesbosch betrekking heeft. Ons Lepelaarsgat ligt tamelijk beschut en wij mogen dus aannemen, dat voor dit gebied van toepassing zal zijn, wat Zonneveld voorspelt voor dergelijke situaties. Op beschutte plaatsen verwacht hij het optreden van fontein-kruiden, Gele plomp en wellicht ook Waterlelie en Watergentiaan. Op ondiepe plaatsen zullen zich Mattenbies en lisdodden vestigen. In luwe hoeken zullen dan ook Kikkerbeet, kroossoorten en zelfs Krabbescheer kunnen groeien. In het Lepelaarsgat zullen deze laatste windgevoelige soorten waarschijnlijk vooral in het uiterste westen optreden, daar dit beschut ligt voor de heersende wind. Op die gedeelten van de slikken die juist onder water staan, zullen de biezen sterk kunnen toenemen, maar tegelijk zware concurrentie krijgen van lisdodden, Rietgras, Liesgras, egelskoppen, etc. Op de drogere delen zullen Riet en Harig wilgeroosje vermoedelijk de concurrentie winnen. Maar het Riet zal op den duur de biezenvegetatie in waterwaartse richting binnendringen. Een dergelijk verschijnsel hebben wij nog niet zo lang geleden kunnen volgen in het geval van de kwelplassen aan de Knardijk in Oostelijk Flevoland. Toch zal het Lepelaarsgat lang niet zo sterk tenderen naar eenvormigheid als de kwelplassen. Dit komt door de grotere windwerking, door de verticale water-

Fig. 3. *Westelijk deel van het Lepelaarsgat bij hoogwater.*

beweging van een of enkele decimeters en door de sterk wisselende hoogteligging. Dit zal leiden tot een zeer gevarieerd landschap, dat op zijn beurt een gevarieerde vogelbevolking zal kunnen herbergen. Men zal echter moeten rekenen in de orde van dertig jaar voor er een zeker eindstadium zal zijn bereikt.

Intussen moeten wij nog nagaan hoe de ontwikkeling zal zijn op de hoogste delen van het slik, dat is dus meestal langs de rand van de bestaande rietgorzen. Hier zal het Riet met lange uitlopers in zeer korte tijd veel terrein veroveren. Maar er zal ook ruigte optreden van Harige wilgeroosjes, bramen en Gewone vlieren, op den duur overgaand in opgaand wilgen- en elzenbos. Tenslotte de hoogste etage, de huidige rietgorzen. Nu de rietoogst hier al enige jaren achterwege is gebleven, zijn deze gorzen al sterk aan het veranderen. Op vele plaatsen komt het Riet al niet meer tot wasdom. De daardoor open komende ruimte wordt direct door concurrerende planten ingenomen. Harige wilgeroosjes zijn daarvan de opvallendste vertegenwoordigers, maar ook bramen en vlierstruiken treden op verscheidene plaatsen op. Voor de kleine, grillig gevorm-

de rietgorsjes in het westen van het reservaat lijkt een ingreep in deze ontwikkeling niet doenlijk en deze terreindelen zullen zich dan ook wel tot ruige bosjes ontwikkelen. Voor het grote rietgors in het oosten van het terrein ligt dit wat anders. Hier zijn in principe drie ontwikkelingen mogelijk: 1e. handhaven van de rietvegetatie, 2e. de ontwikkeling aan zichzelf overlaten, 3e. het bevorderen van een ontwikkeling naar wild grasland.

Doordat de rietgorzen al jarenlang niet meer in cultuur zijn, opent de eerste mogelijkheid weinig perspectief. Men zou het gors met een kade moeten omgeven en er water moeten opmalen. De zeer hoge kosten die hieraan zijn verbonden maken dit onaantrekkelijk.

De rietgorzen hangen samen met een bepaalde hoogteligging ten opzichte van het getij. Indien dit plotseling wordt geëlimineerd, gaat het Riet op de hogere delen van het gors door watergebrek degenereren en plaatselijk afsterven. Concurrerende plantesoorten verdringen bovendien het Riet. Daardoor zou bij niet ingrijpen — alsof het elimineren van het getij geen ingreep is — ook hier ruigte met geleidelijk ook bosvor-

ming optreden.

Het bevorderen van een ontwikkeling naar wild grasland is minder „onnatuurlijk” dan het misschien op het eerste gezicht lijkt. Men moet hierbij uitgaan van de gedachte dat rietgors geen natuurlijk gegeven is, maar een door de mens gecreëerd vegetatie-type waarin het Riet de dominerende soort is geworden door een aantal jaren lang volgehouden cultuurmaatregelen. Grassen, met name Ruw beemdgras en ook Dotters, Fluitekruid, Speenkruid en Moerasvergeet-mijn niet zijn echter ook in de rietgorzen steeds aanwezig. In plaats van het Riet te begunstigen — wat een bepaalde ingreep is — kan men het ook terugdringen, wat alleen maar een andere wijze van ingrijpen is. Het is maar de vraag wat men wil. Voor het terugdringen zijn de volgende maatregelen geschikt: branden in februari vóór het broedseizoen, maaien in de groeitijd van het Riet, vooral in mei en juni, gepaard met beweiding door ossen of dergelijk vee.

Men dient al deze maatregelen op niet te grote schaal uit te voeren. Een lapje van 2-4 ha is genoeg om mee te beginnen. Jaarlijks kan dit met enkele hectaren worden uitgebreid. Klein beginnen en geleidelijk uitbreiden maakt het gemakkelijker om bij te sturen en aan te passen. Bij een te groot oppervlak kunnen de grazende dieren de zaak vooral in het begin niet aan. Ook de aanschaf van de runderen is een kostbare zaak, die door geleidelijkheid wordt vergemakkelijkt. Wel moet worden bedacht dat bij zo'n geleidelijke ombuiging van de rietgors naar grasland de laatste stukken die men gaat beweiden, al ver verruigd en met struiken begroeid zijn. Dit is echter geen groot bezwaar en leidt tot een wat minder scherpe scheiding op de definitieve grens van het weiland en het onbegraasde gebied, dat langs de randen zou kunnen worden gehandhaafd.

In de bovenstaande prognose van de toekomstige ontwikkeling van de vegetatie en het landschap van het Lepelaarsgat werden uiteraard alleen de hoofdlijnen aangegeven. Om echter een prognose te geven voor wat er met de vogels aan veranderingen gaat optreden, moet de ontwikkeling van de vegetatie als uitgangspunt worden genomen. Pas als wij ons een beeld hebben gevormd van wat de vegetatie gaat doen, kunnen we met een redelijke mate van waarschijnlijkheid voorspellen, welke vogels zich zullen kunnen handhaven, welke zullen toenemen en welke zullen achteruitgaan. Daarnaast moeten wij echter in het oog houden, dat externe factoren een zeer grote rol spelen. Dit is vooral het geval met de kwaliteit van het rivierwater. Als dit in sterke mate is verontreinigd en vergiftigd, zullen de lagere dieren aan de basis van de voedselpyramide onvoldoende vertegenwoordigd zijn, wat een terugslag heeft op de koudbloedige gewervelde dieren: vissen en kikkers. Juist deze laatste zijn het belangrijkste voedsel van reigerachtigen, Aalscholvers en Futen. Niet alleen voedselgebrek kan deze vogels echter parten spelen. Doordat zij aan het eind van de voedselketen staan, cumuleren zich in vele gevallen de vergiften die de prooidieren bij zich dragen, tot een voor predatoren dodelijk peil.

Toen het reservaat het Lepelaarsgat werd gesticht, waren wij ons van al deze kwade kansen bewust. Maar geen ogenblik hebben wij vermoed, dat een olieramp het gebied zou teisteren. Begin januari 1971 werd duidelijk dat het Lepelaarsgat tot de zwaarst getroffen delen van de Biesbosch behoorde. Wel heeft de PNEM door het verbranden van het Riet veel teer opgeruimd. Helaas is er genoeg over gebleven om in het eerste broedseizoen een niet gering aantal jonge eenden, Meerkoeten en Waterhoentjes in het reservaat te doen omkomen (fig. 4). Ook

voor de ruicenden ziet het er slecht uit. Wij moeten er maar het beste van hopen....

Laten wij als uitgangspunt nemen de verwachting dat binnen een niet te groot aantal jaren het Lepelaarsgat en omgeving schoon water hebben en laten wij proberen te komen tot een voorspelling van wat er op ornithologisch gebied gaat gebeuren op basis van onze prognose omtrent vegetatie- en landschapontwikkeling. In principe voltrekt zich hier hetzelfde gebeuren als elders in het Deltagebied, waar eb en vloed worden geëlimineerd. Eb en vloed waren een storingsfactor die slechts een beperkt aantal planten levensmogelijkheden bood, maar die kwamen dan ook in overvloed voor. Vandaar de enorme aantallen eenden en ganzen die hier pleisterden. De eliminatie van eb en vloed is ook weer een storing en ook deze storing zal met zich meebrengen, dat er bepaalde plantesoorten op explosieve wijze als pionier zullen gaan optreden. Het zou dus mogelijk zijn dat de eerste twee, drie jaar grote aantallen eenden van deze situatie profiteren. Maar dit zal tijdelijk zijn, de trekvogels zullen op den duur op de achtergrond geraken. Daarentegen zullen de kansen voor de broedvogels stijgen. Dit geldt niet alleen voor de nu hier reeds broede soorten. Er zullen ook nieuwe soorten zich kunnen komen vestigen. Gedacht kan worden aan Purperreiger, Woudaapje en Kwak. In steile oevers juist buiten het gebied zou de IJsvogel zich kunnen vestigen. In de biesen- en rietzones zouden, naast Meerkoet en Waterhoen, Fuut en Dodaars kunnen komen broeden. De Knobbelzwaan zal zich stellig vestigen, hetgeen een positieve factor zou zijn, omdat deze soort een al te snelle explosie van de moerasvegetatie zou kunnen afremmen. Dit laatste zou ook het geval zijn, indien de Grauwe gans zich zou vestigen.

Waar zich ruigten, struwelen en bos ont-

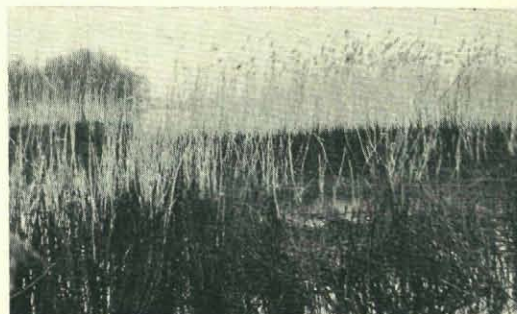

Fig. 4. Stookolie in het rietgors bij het oostelijk uiteinde van het Lepelaarsgat, februari 1971.

wikkelen, zullen vogels uit de naburige grienden het terrein snel gaan occuperen. Fazant, allerlei zangvogels, duiven en Koekeek, Torenvalk en Ransuil zullen tot de eerste behoren. Overigens verloopt dit proces heel wat langzamer dan de vestiging van de watervogels; er zijn veel meer vogelsoorten (en plantesoorten!) bij betrokken en het geheel is veel complexer.

Laten wij nog eenmaal terugkeren naar het gebied, dat voor omvorming tot weiland in aanmerking zou komen. Als deze tot stand zou komen, zou een combinatie kunnen ontstaan die zowel voor broedvogels, met name voor weidevogels, als voor trekvogels optimaal geschikt zou zijn. In het winterhalfjaar zou zo'n gebied meermalen korter of langer onder water komen, hetgeen voor zwanen, ganzen, zwemeenden en steltlopers van zeer groot belang is. Oudtijds hebben dergelijke slecht bekade weilanden in de Biesbosch flinke oppervlakten ingenomen. Pas in de twintigste eeuw zijn zij door verbeterde inpolderingstechniek teruggedrongen. Ook om deze reden zou de realisering van dit weilandproject van grote betekenis zijn. Wel zullen er nog tal van technische problemen moeten worden overwonnen, voor deze zaak tot uitvoering komt, maar de grote verliezen aan grasgorzen (Shell aan het Hollands Diep) maken, dat wij deze

mogelijkheid om iets voor de ganzen te doen niet onbenut mogen laten.

Samenvattend mogen wij zeggen, dat het reservaat het Lepelaarsgat in de Biesbosch grote mogelijkheden heeft voor de toekomst: het biedt een behoorlijke afwisseling in terreintypen en deze variatie zal in de nabije toekomst toenemen. Het gebied ligt geïsoleerd en wordt bewaakt. Het sluit aan bij

andere terreinen (eendenkooien en omliggende grienden) die als rustgebieden kunnen worden beschouwd. Bovendien valt het reservaat onder de afpalingsrechten van de eendenkooien, waardoor de rust in het reservaat eens te meer is gegarandeerd.

Het zal de moeite waard zijn de door al deze factoren begunstigde situatie ten volle uit te buiten.

Litteratuur:

1. Zonneveld, I. S., 1955. Over natuurreservaten in de Biesbosch en het Deltaplan. *Natuur en Landschap* 9: 113-128.

Vragen en korte mededelingen

Flora van braakliggend terrein. Dicht bij het Haarlemse N.S.-station is een complex huizen afgebroken in verband met de sanering van dit stadsdeel. Het terrein ligt reeds enige jaren braak. Het is allemaal een beetje stenig en stoffig, er wordt nogal wat vuil en afval, dat men kwijt wil, neergegoid, maar verder wordt het terrein met rust gelaten. De natuur krijgt haar kans en spreidt een overvloed van wilde planten over het land uit.

Ik heb een zwak voor dergelijke wildernisjes, waar vaak allerlei onverwachte vondsten kunnen worden gedaan. Ook op dit terrein ben ik al enkele keren gaan grasduinen en werd ik allerm minst teleurgesteld.

Op het vrij beperkte gebied groeien ruw geschat tussen 30 en 40 verschillende soorten wilde planten — waaronder uiteraard een aantal zg. aangevoerde planten — voor het merendeel de „gewone” soorten, maar ook verscheidene, die m.i. vermelding verdienen.

Zo stond ik vol bewondering voor de prachtig ontwikkelde Noorse ganzerik (*Potentilla norvegica*) en voor de rijk bloeiende Bonte wikke (*Vicia varia*), met de contrasterende kleuren donkerpaars en wit. Voorts o.a. Vingerhoedskruid (*Digitalis purpurea*) met witte bloemen, Bosaardbei (*Fragaria vesca*), Kleverig kruiskruid (*Senecio viscosus*), Smalbladige wikke (*Vicia angustifolia*) en veel Hondspeterselie (*Aethusa cynapium*).

Wat mij het meest intrigeerde was de vrij ruim aanwezige Kompassla (*Lactuca serriola*). Twee bijzonderheden vallen bij deze plant op. In de

eerste plaats de stijve geelachtig gekleurde haartjes waarmee de middennerf der bladeren aan de onderzijde is bezet. Verder de eigenaardige opwaartse stand der stengelbladeren, enigszins gedraaid in verband met de neiging zich in noord-zuid richting te oriënteren (vandaar de naam).

Wat tenslotte enkele vochtminnende planten, zoals Leverkruid, Moeraskers (heus geen Akkerkers!) en Watermuur in dit droge gebiedje doen, is een raadsel. Lijkt me oecologisch niet verantwoord!

Intussen geeft zo'n slordig terreintje een goed beeld van de rijkdom aan wilde planten, die te verwachten is waar schadelijke menselijke bemoeiingen achterwege blijven.

Op ruimer terrein voert dit tot weemoedige gedachten aan al het schone op floristisch gebied, dat in ons overbevolkte landje dreigt verloren te gaan of reeds definitief is verdwenen. Wel raken steeds ruimere kringen van de bevolking overtuigd van de gevaren die onze inheemse flora bedreigen. Erg veel mogelijkheden tot afweer van deze gevaren resten ons echter niet. Actie tegen bermbeplanting, veiligstelling van bedreigde planten in beschutte natuurterreinen, horti en heemparken, en voorts behoud van zg. woeste gronden zijn enkele van die mogelijkheden. Snelle en doelbewuste maatregelen door overheid en particuliere instanties op dit gebied zijn geboden. De publieke opinie lijkt er rijp voor te zijn. *Periculum in mora!*

Den Haag.

Van Hoornbeekstr. 65. Mr. F. W. C. G. ROTHE.